

EVOLUTION OF THE IDENTITY OF THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION (NATO) FROM 1991 TO 2024 IN THE PERSPECTIVE OF SECURITY OF THE EASTERN FLANK STATES

EWOLUCJA TOŻSAMOŚCI ORGANIZACJI TRAKTATU PÓŁNOCNOATLANTYCKIEGO W LATACH 1991-2024 W PERSPEKTYWIE BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTW WSCHODNIEJ FLANKI NATO

Karol Dołęga^{A-F}

Faculty of Economic Sciences, Department of National Security, John Paul II University
in Białą Podlaską, Poland

Wydział Nauk Ekonomicznych, Zakład Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Białka im. Jana Pawła II,
Polska

Dołęga, K. (2025). Evolution of the identity of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) from 1991 to 2024 in the perspective of security of the eastern flank states / Ewolucja tożsamości Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego w latach 1991-2024 w perspektywie bezpieczeństwa państw wschodniej flanki NATO, *Social Dissertations / Rozprawy Społeczne*, 19(1), 168-180 <https://doi.org/10.29316/rs/205724>

Authors' contribution /
Wkład autorów:

- A. Study design /
Zaplanowanie badań
- B. Data collection /
Zebranie danych
- C. Data analysis /
Dane – analiza
i statystyki
- D. Data interpretation /
Interpretacja danych
- E. Preparation of manu-
script /
Przygotowanie artykułu
- F. Literature analysis /
Wyszukiwanie i analiza
literatury
- G. Funds collection /
Zebranie funduszy

Tables / Tabele: 0
Figures / Ryciny: 1
References / Literatura: 27
Submitted / Otrzymano:
2024-12-18
Accepted / Zaakceptowano:
2025-05-29

Abstract: The article presents the evolution of NATO's identity from 1991 to 2024, taking into account the perspective of the countries comprising the so-called Eastern Flank of NATO.

Material and methods: The issues were identified and described based on a critical analysis of literature, reports, and official NATO strategic documents.

Results: Demonstrating the implications for the security of the Eastern Flank NATO states arising from the post-Cold War transformation of the North Atlantic Alliance.

Conclusions: In the 1990s, NATO began a transformation process. In addition to collective defense, its activities included conducting crisis response missions beyond the treaty area and fostering international cooperation. In the face of the Russian Federation's aggressive policies, the Alliance has once again prioritized collective defense and deterrence. The return to the Alliance's traditional functions is viewed positively in the Eastern Flank NATO countries; however, this has not resulted in a significant increase in allied military presence in these states.

Keywords: security, identity, NATO, Eastern Flank, North Atlantic Alliance

Streszczenie: W artykule przedstawiono proces ewolucji tożsamości Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego w latach 1991-2024 z uwzględnieniem perspektywy państw Europy Środkowej i Wschodniej tworzących tzw. wschodnią flankę NATO. Przeanalizowano przyczyny zmiany charakteru Sojuszu oraz wskazano następstwa wynikające z zapisów oficjalnych dokumentów strategicznych dla bezpieczeństwa państw Europy Środkowej i Wschodniej będącymi członkami NATO.

Materiały i metody: Zagadnienia zidentyfikowano i opisano w oparciu o krytyczną analizę literatury i raportów oraz oficjalnych dokumentów strategicznych Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Wyniki: Ukazanie skutków dla bezpieczeństwa państw wschodniej flanki NATO wynikających z procesu pozimnowojennej transformacji Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Wnioski: Sojusz Północnoatlantycki systematycznie dostosowuje się do nowych zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku rozpoczął proces

Adres korespondencyjny: Karol Dołęga, Wydział Nauk Ekonomicznych, Zakład Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Białka im. Jana Pawła II, ul. Sidorska 95/97, 21-500 Białą Podlaską, Polska; email: k.dolega@dyd.akademiabialka.pl ORCID: 0009-0007-1372-7611

Copyright: © 2025 Karol Dołęga

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0).

transformacji umożliwiające przejście z sojuszu obronnego do sojuszu zajmującego się sprawami szerzej pojętego bezpieczeństwa. Narzędziem jego działalności, oprócz zbiorowej obrony było prowadzenie misji reagowania kryzysowego poza obszarem traktatowym oraz kooperacja międzynarodowa. W obliczu agresywnej polityki Federacji Rosyjskiej, Sojusz ponownie uznaje jako priorytet zbiorową obronę oraz odstraszanie. Powrót do klasycznych funkcji Sojuszu jest pozytywnie postrzegany w Polsce i pozostałych krajach wschodniej flanki NATO, jednakże nie przekłada się to na znaczące zwiększenie sojuszniczej obecności militarnej w tych krajach.

Słowa kluczowe: Sojusz Północnoatlantycki, NATO, tożsamość, wschodnia flank, bezpieczeństwo

Wstęp

Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO, Sojusz Północnoatlantycki) od momentu powstania jest podstawowym instrumentem zapewnienia bezpieczeństwa i rozwoju państw członkowskich w obliczu zagrożeń generowanych przez środowisko międzynarodowe. Do 1989 r. NATO wypełniało z perspektywy terminologicznej i teoretycznej podstawową funkcję sojuszy militarnych, jaką jest wzmocnienie potencjału obronnego państw członkowskich poprzez agregację ich zasobów militarnych. Połączenie zasobów i zdolności wojskowych zapewnić ma nie tylko obronę przed hipotetyczną agresją ale także prowadzenie skutecznej polityki odstraszania. Obecnie sposób percepcji istnienia sojuszy jest znacznie szerszy, mogą być one narzędziem stabilizacji międzynarodowej poprzez sam fakt istnienia organizacji, która nie dopuszcza do powstania konfliktów między członkami. Dodatkowo sojusznicy w ramach zinstytucjonalizowanej współpracy mogą prowadzić działania na zewnątrz, w celu np. likwidacji źródła kryzysu i ograniczenia jego wpływu na sam sojusz (Madej i in., 2022).

Podstawowym czynnikiem powstawania sojuszy jest z kolei istnienie zewnętrznego względem państw decydujących się na współpracę zagrożenia. W okresie zimnej wojny źródłem zagrożenia dla państw Europy Zachodniej był Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR, Związek Radziecki). Naturalną potrzebą państw zachodnich w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa była konieczność poszukiwania form współpracy międzynarodowej, która umożliwiłaby agregację zasobów pozwalających skutecznie zrealizować politykę odstraszania względem ZSRR i państw od niego zależnych (późniejszych członków Układu Warszawskiego). Jak pokazała historia, najsukcesowniejszą formą współpracy okazało się powołanie 4 kwietnia 1949 r. na mocy Traktatu Północnoatlantyckiego (zwanego od miejsca podpisania Traktatem Waszyngtońskim) Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego. Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, w wyniku procesów transformacji polityczno-gospodarczej państw Europy Środkowej i Wschodniej oraz w samym ZSRR, Sojusz stracił dotychczasowego wroga i stanął przed obliczem redefinicji swoich założeń. Proces ten kształtowany był poprzez pojawienie się nowych zagrożeń oraz ciągłą zmianę paradygmatu bezpieczeństwa międzynarodowego. Adaptacja Sojuszu do nowych wyzwań definiowana jest w systematycznie przyjmowanych koncepcjach strategicznych, których wymiar jest szczególnie istotny z perspektywy państw tzw. wschodniej flanki NATO (państw Europy Środkowej i Wschodniej przyjmowanych do Sojuszu po 1999 r.).

Celem niniejszego opracowania będzie ukazanie ewolucji tożsamości Sojuszu Północnoatlantyckiego od 1991 do 2024 r. z uwzględnieniem perspektywy państw wschodniej flanki NATO: specyfiki zjawiska, określenie przyczyn zmiany w podejściu do neutralizacji zagrożeń w analizowanym okresie przez Sojusz Północnoatlantycki, relacji pierwotnych funkcji Sojuszu w postaci realizacji zbiorowej obrony i polityki odstraszania względem wykorzystania nowych instrumentów w polityce bezpieczeństwa, takich jak zarządzanie kryzysowe oraz bezpieczeństwo kooperatywne oraz ukazanie kwestii obecności wojskowej Sojuszu w państwach Europy Środkowej i Wschodniej.

Zakres analizy obejmuje lata 1991-2024, od przyjęcia pierwszej postzimnowojennej koncepcji strategicznej do szczytu Sojuszu w Waszyngtonie z lipca 2024 r.

Sojusz Północnoatlantycki bez wroga – w poszukiwaniu nowej tożsamości po zimnej wojnie

Tożsamość jest pojęciem trudnym do zdefiniowania z naukowego punktu widzenia, choć w ujęciu potocznym, każdy instynktownie czuje, czym ona jest. Słownik Języka Polskiego podaje, iż w odniesieniu do pojedynczego człowieka jest to „świadomość siebie”, a w odniesieniu do społeczności „świadomość wspólnych cech i poczucie jedności” (<https://sjp.pwn.pl/sjp/tozsamosc;2530211.html>, 14.12.2024 r.). Sojusz Północnoatlantycki jest zbiorem państw, w związku z tym należy interpretować pojęcie jego tożsamości w kontekście zbiorowym. Wykształcenie tożsamości zbiorowej następuje wówczas, kiedy świadome stają się cechy wspólne, które odróżniają określoną grupę od reszty. Kształtowanie tożsamości jest więc procesem, który jest dynamiczny, zmienny i nie tworzy stałego paradygmatu, który jednokrotnie i niezmiennie określi kim jesteśmy „my”, a kim są „oni”. Na proces kształtowania się tożsamości, składają się też inne procesy. W praktyce tożsamość kształtowana jest również poprzez liczne kryzysy, będące wynikiem zmieniających się sytuacji, przypisanych im wyobrażeniom i znaczeniom. Innymi słowy, zmiana tożsamości jest jednocześnie konsekwencją zmian zachodzących w otoczeniu danego podmiotu. Kryzys tożsamości zauważany jest zwykle podczas okresów przejściowych oraz jest katalizatorem głębokich przeobrażeń. W efekcie wyczerpania się dawnej formy identyfikacji, konieczne jest poszukiwanie nowego sposobu odnajdywania i ugruntowywania własnej tożsamości. Innym istotnym czynnikiem warunkującym proces kształtowania się tożsamości zbiorowej jest wspólne zagrożenie, które może przybrać postać skonkretyzowaną – np. przeciwny blok militarny – bądź abstrakcyjną – takie jak niebezpieczeństwa ekologiczne (Libront, 2013).

Do końca zimnej wojny Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego postrzegana była jako sojusz polityczno-wojskowy, odpowiadający poglądom neorealistycznym, wg których wspólne zagrożenie jest czynnikiem konstytutywnym wszelkich sojuszy, odwołującym się do „żelaznego prawa” sformułowanego przez Edwarda Luttwaka, amerykańskiego historyka i teoretyka wojskowości, doradcy prezydenta Stanów Zjednoczonych George’a H.W. Busha: „Sojusze budowane są do obrony przed zagrożeniem, nie mogą trwać dłużej od niego” (Libront, 2013, s. 55). Powołany w celu zapewnienia bezpieczeństwa USA i Europy przed agresją Związku Radzieckiego sojusz, wraz z upadkiem muru berlińskiego i rozwiązaniem Układu Warszawskiego przetrwał do dzisiaj, jednakże jego charakter zmienił się z klasycznego sojuszu przeznaczanego do zbiorowej obrony na organizację zbiorowego bezpieczeństwa. Proces kształtowania się tożsamości Sojuszu Północnoatlantyckiego będzie możliwy do przeanalizowania dzięki prześledzeniu hierarchii jego celów, formułowanych w oficjalnych dokumentach strategicznych, artykułowanych podczas szczytów oraz w wypowiedziach głów państw i funkcjonariuszy NATO.

Podstawowy cel NATO w okresie zimnej wojny trafnie ilustrują słowa brytyjskiego generała Lorda Hastingsa Lionela Ismaya, który pełnił funkcję pierwszego sekretarza generalnego Sojuszu – NATO powstało po to, aby Rosjan trzymać z daleka, Amerykanów przy sobie, a Niemców pod kontrolą „too keep the Russians out, the Americans in and the Germans down.” (Furgacz, 2014, s. 115). Wydarzenia przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku spowodowały upadek Związku Radzieckiego i rozwiązanie Układu Warszawskiego, co zrodziło konieczność poszukiwania przez NATO nowej drogi w zmienionym środowisku bezpieczeństwa.

Na początku lat dziewięćdziesiątych, w kontekście upadku ZSRR i rozwiązania Układu Warszawskiego, a tym samym braku przeciwwagi w postaci konkurencyjnego bloku polityczno-militarnego, zagrażającego bezpośrednio terytorium Sojuszu, wydawało się, że dojdzie także do marginalizacji znaczenia drugiego bieguna zimnej wojny czyli samego NATO (Sadowski, 2003). W ówczesnym czasie przypomniano słowa Charles’a de Gaulle’a z lat 60 XX wieku, określające Sojusz „organizmem przejściowym, stworzonym w obliczu radzieckiego zagrożenia i skazanym na zanik w chwili, gdy to zagrożenie zniknie” (Kupiecki, 2016, s. 69).

Brak zagrożenia klasyczną agresją zbrojną nie doprowadził jednak do rozwiązania Sojuszu, a jak wspomniano powyżej, przyczynił się do redefinicji jego celów i zmiany charakteru. Znalazło to odzwierciedlenie w pierwszej strategii postzimnowojennej NATO z 1991 r. (*The Alliance’s New Strategic*

Concept (1991), https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm, 24.05.2025 r.) Autorzy koncepcji strategicznej akcentowali w niej chęć podjęcia współpracy z dawnymi oponentami, której realizacją w następnych latach był między innymi program Partnerstwo dla Pokoju oraz „polityka otwartych drzwi”. Ponadto zaznaczano, iż bezpieczeństwo państw członkowskich pozostało głównym celem Sojuszu Północnoatlantyckiego, ale cel ten połączono ze zobowiązaniem NATO do podejmowania wysiłków do zapewnienia bezpieczeństwa w całej Europie (Falecki, 2014). Rozszerzenie parasolu ochronnego NATO nad pozostałymi krajami europejskimi przejawiało się w następnych latach w skupieniu się Sojuszu na poszerzaniu swoich zdolności ekspedycyjnych, które będą skutkowały wysyłaniem misji poza terytorium traktatowe. Dotyczyły tego postanowienia szczytu NATO w Brukseli w 1994 r., które przewidywały wysyłanie misji ekspedycyjnych przez NATO poza jego terytorium pod auspicjami Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych bądź Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (Furgacz, 2014). Należy zauważyć, iż postanowienia o interwencji NATO poza terytorium traktatowym były następstwem szczytu w Brukseli z 1994 r., a koncepcja strategiczna z 1991 nie zawierała konkretnych zapisów, mówiących wprost o interwencjach wojskowych Sojuszu Północnoatlantyckiego poza jego terytorium, co uregulowane zostało dopiero w następnej koncepcji strategicznej z 1999 r. (*The Alliance's Strategic Concept (1999)*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm, 24.05.2025 r.)

Organizacja zbiorowego bezpieczeństwa – rozszerzenie oraz misje poza obszarem traktatowym

Przyjęta w 1999 r. koncepcja strategiczna uwzględniała zmiany jakie zaszły w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego od 1991 r. oraz miała na celu dostosowanie Sojuszu do wyzwań XXI wieku. Do najważniejszych wydarzeń wpływających na zmianę tożsamości NATO w 1999 r. zaliczono (Falecki, 2014):

- rozpoczęcie procesu oficjalnych negocjacji w sprawie członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim państw Europy Środkowej, byłych członków Układu Warszawskiego – Polski, Republiki Czeskiej i Węgier;
- współpracę z Federacją Rosyjską na forum Północnoatlantyckiej Rady Współpracy oraz w ramach Partnerstwa dla Pokoju;
- współpracę z Ukrainą poprzez Północnoatlantycką Radę Współpracy oraz w ramach programu Partnerstwo dla Pokoju;
- konflikt na Bałkanach i niezgodną z ówczesną koncepcją strategiczną interwencję Sojuszu Północnoatlantyckiego w tym regionie, która nie była następstwem uruchomienia automatyzmu art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, gdyż żadne państwo NATO nie zostało zaatakowane;
- wystąpienie szerokiego spektrum nowych zagrożeń będących konsekwencją pojawienia się państw upadłych i zbójeckich, ponadto obejmujących konflikty religijne i etniczne, spory terytorialne, problemy ekonomiczne, nierespektowanie praw człowieka, niepokoje społeczne mogące wywoływać kryzysy w pobliżu NATO oraz mogące prowadzić do niestabilności regionalnej.

Według ówczesnego sekretarza generalnego NATO Javiera Solany, „przyjęta Koncepcja Strategiczna Sojuszu będzie służyć, jako zbiór wytycznych pomagających przy stawianiu czoła wyzwaniom czekającym Sojusz w nadchodzącym półwieczu. Koncepcja jest oznaką przejścia od Sojuszu zajmującego się głównie obronnością zbiorową do Sojuszu, który będzie gwarancją bezpieczeństwa w Europie i podporą wartości demokratycznych zarówno w obrębie granic Sojuszu, jak i poza nimi. Ponadto, poszerzenie Sojuszu pozostaje sprawą priorytetową i NATO zdecydowane jest trzymać swoje drzwi otwarte” (Falecki, 2014, s. 15).

To właśnie określony przez Solanę priorytet – w postaci przyjęcia nowych członków – obrazuje zmianę charakteru NATO z sojuszu stricte obronnego na organizację zbiorowego bezpieczeństwa. Spośród wielu czynników autor przedstawi dwa główne, obrazujące ten proces.

Po pierwsze, przyjęcie nowych członków nie uczyniło Sojuszu silniejszym z militarnego punktu widzenia. O ile pierwsze rozszerzenie o kraje Europy Środkowej w 1999 r., wносиło pewne zdolności wojskowe, aczkolwiek bardzo małe w skali NATO, to przyjęcie kolejnych członków jak np. Litwa, Łotwa i Estonia w 2004 r., było potwierdzeniem przekształcania się NATO w organizację bezpieczeństwa. Bardziej znamienym w tym zakresie było rozszerzenie o Chorwację i Albanie, a następnie Czarnogórę i Macedonię Północną. Kraje te nie wniosły znaczących zdolności wojskowych, a ich przyjęcie było konsekwencją rozpoczętego w latach dziewięćdziesiątych procesu stabilizacji na Bałkanach.

Żołnierze służby czynnej państw przyjętych do NATO w 2004 r. (Litwa, Łotwa, Estonia, Słowacja, Słowenia, Rumunia, Bułgaria), stanowili zaledwie 6,64 procenta żołnierzy państw całego Sojuszu, z czego połowa to żołnierze Rumunii (3,40 proc.), na których wydatki należały do jednych z najniższych w całym NATO (Kurek, Sułek, Olszewski, 2009), co przekładało się na niski poziom ich wyszkolenia i wyekwipowania. Po rozszerzeniu z 2004 r., charakter NATO znacząco odbiegał od koncepcji neorealistycznych. Rozszerzeniu uległ obszar traktatowy, który nie wniósł proporcjonalnych zdolności militarnych Sojuszu. Ponadto NATO zbliżyło się do granic Federacji Rosyjskiej, co w mniemaniu kremlofskich polityków było naruszeniem jej naturalnej strefy wpływów oraz implikowało w późniejszym czasie konsekwencje dla bezpieczeństwa kolejnych krajów aspirujących do członkostwa w Sojuszu – m.in. Gruzji i Ukrainy, wobec których podejmując interwencję militarną, Rosja skutecznie zablokowała możliwość integracji z zachodnimi strukturami gospodarczymi i bezpieczeństwa.

Drugim głównym dowodem zmiany charakteru NATO, wynikającym z jego rozszerzenia oraz bardzo istotnym z perspektywy państw Europy Środkowej i Wschodniej były porozumienia z Federacją Rosyjską traktujące problem obecności militarnej Sojuszu na terytoriach przyjętych po 1999 r. państw. Choć ogłoszone 28 września 1995 r. *Studium o Rozszerzeniu NATO* dopuszczało w swoich zapisach możliwość utworzenia baz i rozmieszczenia infrastruktury Sojuszu w nowoprzyjętych krajach członkowskich, późniejsze dokumenty i oświadczenia traktowały tę kwestię odmiennie. Komunikat końcowy brukselskiego spotkania Rady Północnoatlantyckiej na szczepie ministrów obrony z 17-18 grudnia 1996 r. zaznaczał, iż kraje NATO „nie mają żadnego zamiaru, planu ani powodu, by rozmieszczać broń nuklearną na terytorium nowych państw członkowskich, ani też potrzeby zmiany jakiegokolwiek aspektu stanu nuklearnego bądź polityki nuklearnej NATO, a także nie przewidują czynienia tego w przyszłości”. Rozwinięciem powyższego było także oświadczenie Rady Północnoatlantyckiej z 14 marca 1997 r., które zapowiedziało nierozmieszczanie na terytoriach nowych państw członkowskich infrastruktury wojskowej i znaczących sił bojowych (Kupiecki, Mienkiszak, 2018, s. 21-22). Utrzymane w tym tonie zapisy zrywały z klasycznym pojęciem sojuszu wojskowego oraz utrudniały realizację art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, taktującego o zbiorowej obronie.

Transformacja Sojuszu wynikała nie tylko z jego rozszerzenia, ale także ze zmiany charakteru zagrożeń, których dynamiczny rozwój nastąpił wraz z nastaniem XXI wieku. Niewątpliwie wydarzeniami, które wpłynęły na ewolucję Sojuszu, były zamachy terrorystyczne z 2001 r. w Stanach Zjednoczonych oraz z 2004 w Madrycie i z 2007 w Londynie. Choć w koncepcji z 1999 r. dostrzeżono zagrożenia związane z pojawieniem się państw upadłych oraz będące następstwem konfliktów religijnych i dysproporcji ekonomicznych na świecie, to wiele środowisk domagało się rewizji koncepcji strategicznej NATO w celu bardziej precyzyjnego usystematyzowania kwestii dotyczących zjawisk terrorystycznych oraz im przeciwdziałaniu. W 2002 r. na spotkaniu w Reykjavíku, Ministrowie Spraw Zagranicznych państw członkowskich NATO zgodzili się, że *aby w pełnym zakresie realizować swoje misje, NATO musi być zdolne do szybkiego przemieszczenia sił gdziekolwiek są potrzebne, utrzymania operacji pomimo odległości i upływu czasu oraz osiągnięcia celów* (*Final Communiqué Ministerial Meeting of the North Atlantic Council Held In Reykjavik on 14 May 2002*, <https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-059e.htm> 13.12.2024 r.). Spotkanie to okazało się jednym z punktów zwrotnych w historii Sojuszu, gdyż było początkiem serii posunięć transformacyjnych, skutkujących przejęciem dowództwa przez siły NATO nad Międzynarodowymi Siłami Wsparcia Bezpieczeństwa (ISAF) w Afganistanie w sierpniu 2003 r. Przejęcie odpowiedzialności za ISAF skierowało Sojusz w kierunku prowadzenia operacji daleko poza obszarem traktatowym (*ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014)* <https://www.nato.int/>

cps/en/natohq/topics_69366.htm, 13.12.2024 r.). O ile interwencje na Bałkanach (takie jak IFOR, czy SFOR) znajdowały się w bezpośrednim sąsiedztwie Sojuszu, to operacja w Afganistanie wykraczała daleko poza jego terytorium, ukazując iż walka z terroryzmem będzie w najbliższych latach stanowić istotny zakres działalności Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Kolejnym rodzajem zagrożeń, które pojawiło się w XXI wieku oraz które narasta z każdym kolejnym rokiem są zagrożenia w cyberprzestrzeni. Celem ataków w cyberprzestrzeni są zazwyczaj rządowe witryny internetowe, infrastruktura krytyczna i bankowa. Tego typu ataki stanowią poważne zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego członków NATO, czego przykładem były ataki na Estonię w 2007 r. oraz Litwę rok później (Mróz-Jagiełło, 2016).

Innym wyzwaniem kształtującym tożsamość Sojuszu w XXI wieku jest bezpieczeństwo energetyczne. Z uwagi na niskie ryzyko klasycznego konfliktu międzynarodowego pomiędzy krajami uprzemysłowionymi, pojawiły się nowe środki i instrumenty realizacji celów w środowisku międzynarodowym, do których należy między innymi polityka energetyczna. Wyzwanie to jest szczególnie istotne z perspektywy Sojuszu Północnoatlantyckiego, ponieważ NATO stanowi konglomerat niepodległych państw, prowadzących autonomiczną politykę, wielokrotnie charakteryzującą się partykularyzmem.

Zbiorowa obrona, zarządzanie kryzysowe oraz bezpieczeństwo kooperatywne – lizbońskie misje NATO a potrzeby bezpieczeństwa wschodnioeuropejskich członków Sojuszu

Rozszerzenie NATO oraz zidentyfikowane powyżej wyzwania i zagrożenia nie są jedynymi aspektami, które kształtowały tożsamość NATO w XXI wieku, jednakże najmocniej unaoczniały proces jego transformacji. Pod koniec pierwszej dekady XXI wieku NATO faktycznie było już organizacją zbiorowego bezpieczeństwa, którego przedmiotem działania było opanowywanie kryzysów daleko poza terytorium traktatowym, przeciwdziałanie zagrożeniom nowego typu – między innymi cyberterroryzmowi oraz związanym z obszarem energetycznym. W ówczesnym czasie pojawiły się więc w tym kontekście wątpliwości, czy Sojusz nie zatracił pierwotnej funkcji, jaką była kolektywna obrona w myśl art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, a bardziej precyzyjnie – czy atak na jedno bądź wiele państw Sojuszu będzie niósł ze sobą wojskowe implikacje podjęte przez pozostałych członków NATO. Niewielka groźba agresji z zewnątrz na terytorium NATO oraz zagrożenia terrorystyczne i inne nowego typu, spowodowały dychotomiczny podział wśród członków NATO. Stany Zjednoczone i kraje Europy Zachodniej były narażone głównie na ataki terrorystyczne, zaś dla nowych członków Sojuszu – państw Europy Środkowej i Wschodniej – podstawowym zagrożeniem dla bezpieczeństwa pozostało zagrożenie zewnętrzne w postaci Federacji Rosyjskiej. Zagrożenie to potęgowała podjęta przez FR interwencja zbrojna w Gruzji w sierpniu 2008 r. oraz znikome jej konsekwencje dla FR ze strony społeczności międzynarodowej. Skalę problemu pogłębiał także fakt, iż dosłowne brzmienie art. 5, nie obligowało literalnie państw Sojuszu do podjęcia działań militarnych w odpowiedzi na agresję skierowaną przeciwko jednemu z nich: „Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich, w ramach wykonywania prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego na mocy artykułu 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując niezwłocznie, samodzielnie jak i w porozumieniu z innymi Stronami, działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego. O każdej takiej zbrojnej napaści i o wszystkich podjętych w jej wyniku środkach zostanie bezzwłocznie powiadomiona Rada Bezpieczeństwa. Środki takie zostaną zaniechane, gdy tylko Rada Bezpieczeństwa podejmie działania konieczne do przywrócenia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa” (Traktat Północnoatlantycki, art. 5, Dz.U. 2000 nr 87 poz. 970).

Jak można zauważyć, sformułowanie dotyczące udzielenia pomocy stronie zaatakowanej nie zawiera twardego zobowiązania do podjęcia działania stricte militarnego, a jedynie zobowiązanie do udzielenia pomocy, jaką dany kraj uzna za konieczną, z możliwością użycia siły militarnej.

Doprowadziło to do sytuacji, w której wschodnioeuropejscy członkowie Sojuszu Północnoatlantyckiego zaczęli domagać się precyzyjnego określenia znaczenia art. 5, którego interpretacja byłaby zgodna z ich interesem bezpieczeństwa, a hipotetyczna implementacja powodowałaby działania ze strony sojuszników, zapewniające realną pomoc. Swoistym zwierciadłem żądań wschodnich członków NATO w tym kontekście była propozycja Dominika Jankowskiego – eksperta ds. polityki bezpieczeństwa, byłego pracownika Biura Bezpieczeństwa Narodowego oraz członka personelu stałego przedstawicielstwa RP przy NATO, by w kolejnej koncepcji strategicznej Sojuszu, art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego wynieść do rangi kluczowego punktu nowego dokumentu. Zauważył on, iż „art. 5 powinien być nie tylko kluczowym zapisem priorytetowym, ale przede wszystkim zbiorem realnych działań na wypadek wystąpienia *casus foederis*. Nie oznacza to wszakże, że w nowej koncepcji strategicznej powinny znaleźć się szczegółowe propozycje. Należałoby jednak w nowym dokumencie podkreślić, iż aby art. 5 nie pozostał jedynie „nieostrym pazurem papierowego tygrysa”, NATO musi wypracować z jednej strony klarowne plany operacyjne dla wszystkich państw członkowskich na wypadek agresji, z drugiej zaś także niezawodne i sprawdzone metody ich implementacji. Tylko tak można zapewnić ten sam poziom poczucia bezpieczeństwa, zarówno u starych jak i nowych państw członkowskich Sojuszu. Ponadto najlepszą weryfikacją sojuszniczych zdolności militarnych, a także swoistego rodzaju procesem instytucjonalizacji art. 5, byłoby regularne przeprowadzanie ćwiczeń wojsk sojuszniczych, także na terytorium nowych państw członkowskich” (<https://psz.pl/117-polityka/dominik-jankowski-nowa-koncepcja-strategiczna-nato-znaczenie-dla-sojuszu-i-polski>, 13.12.2024 r.).

Ewolucja charakteru środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego oraz przewartościowanie sposobu postrzegania zagrożeń i metod im przeciwdziałania przez NATO spowodowały, iż koncepcja z 1999 r. nie odzwierciedlała już w pełni nowego kształtu Sojuszu, dlatego podczas szczytu w Sztrasburgu-Khel w kwietniu 2009 r. przyjęto *Deklarację o bezpieczeństwie Sojuszu*, w której członkowie NATO zobowiązali ówczesnego Sekretarza Generalnego – Andersa Fogh Rasmusena do powołania grupy ekspertów mającej przygotować założenia do nowej koncepcji strategicznej.

Nową koncepcję strategiczną NATO przyjęto 20 listopada 2010 r. podczas szczytu w Lizbonie pod nazwą: *Aktywne zaangażowanie, Nowoczesna Obrona. Koncepcja obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego* (*Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation* https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf, 24.05.2025 r.). Główne cele NATO zostały ujęte w trzech misjach (Kupiecki, Mienkiszak, 2018):

- obrona zbiorowa, czyli solidarna, wzajemna pomoc, której fundamentem jest art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, mająca polegać na prowadzeniu działań przed wszelkimi groźbami agresji, a także innymi wyzwaniami bezpieczeństwa, tam gdzie zagrażają one bezpieczeństwu poszczególnych sojuszników oraz NATO jako całości;
- zarządzanie kryzysowe, czyli reagowanie na szeroki zakres kryzysów mających miejsce przed, w trakcie oraz po konfliktach poprzez odpowiednie stosowanie kombinacji narzędzi politycznych i wojskowych. W myśl tej misji NATO zobowiązało się do udzielania wszelkiej pomocy w opowywaniu kryzysów o potencjale konfliktogennym, mogących oddziaływać na bezpieczeństwo Sojuszu, powstrzymywanie trwających już konfliktów oraz pomoc w umacnianiu stabilności w sytuacjach pokonfliktowych;
- bezpieczeństwo kooperatywne, czyli zaangażowanie NATO w umacnianie poziomu bezpieczeństwa międzynarodowego poprzez między innymi: umacnianie partnerstwa z właściwymi podmiotami stosunków międzynarodowych, aktywne wnoszenie wkładu do kontroli zbrojeń, rozbrojenie i nieprolifrację, utrzymanie „otwartych drzwi” dla wszystkich europejskich państw demokratycznych, spełniających standardy Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Koncepcja strategiczna NATO z 2010 r. oprócz usystematyzowania i ujęcia w ramy prawne kwestii związanych z przeciwdziałaniem zagrożeniom nowego typu nie doprecyzowała jednoznacznie charakteru organizacji. Zakres uwzględnionych w niej zagrożeń i wyzwań ukazuje dwa rywalizujące

ze sobą od początku lat dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku podjęcia do przyszłości Sojuszu jako z jednej strony, organizacji polityczno-wojskowej zajmującej się obroną terytorium oraz interesów państw członkowskich, a z drugiej – organizacji politycznej ponoszącej odpowiedzialność za budowę bezpieczeństwa kooperatywnego, poprzez między innymi prowadzenie misji ekspedycyjnych poza obszarem traktatowym. Ani nowa koncepcja strategiczna, ani inne dokumenty szczytu nie stanowiły twardego rozstrzygnięcia w tym aspekcie. Świadczyć może o tym m.in. opis ówczesnego środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego, w którym nie wykluczając możliwości pojawienia się klasycznych zagrożeń natury wojskowej, za priorytetowe wyzwania dla NATO uznano: terroryzm, rozprzestrzenianie broni masowego rażenia i technologii rakietowych, wszelkie rodzaje aktywności właściwe dla zorganizowanej przestępczości transgranicznej, bezpieczeństwo sieci teleinformatycznych (cyberataki), bezpieczeństwo szlaków komunikacyjnych i dostaw surowców energetycznych, a także epidemie chorób, militaryzację przestrzeni kosmicznej, zmiany klimatu oraz problemy związane z brakiem wody. Jak słusznie zauważył w ówczesnym czasie Andrzej Wilk – ekspert Ośrodka Studiów Wschodnich, ostateczna wykładnia nowej koncepcji strategicznej zostanie dokonana w oparciu o rozwój sytuacji międzynarodowej, interesy polityczne głównych sojuszników, a także ograniczenia finansowe związane z kryzysem gospodarczym (<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2010-11-24/nato-po-szczycie-w-lizbonie-konsekwencje-dla-europy-srodkowej-i>, 13.12.2024 r.).

Systematyczny (niepełny) powrót do pierwotnych funkcji NATO

Rozwój sytuacji międzynarodowej po przyjęciu nowej koncepcji strategicznej, który dokonał się w drugiej dekadzie dwudziestopierwszego wieku, systematycznie przyczyniał się do powrotu pierwotnej funkcji NATO, jakim jest kolektywna obrona. Spadek znaczenia globalnego NATO spowodowany był fiaskiem idei prowadzenia misji ekspedycyjnych przez Sojusz oraz zmianą realiów geopolitycznych związanych z działaniami Rosji w Ukrainie. Porażkę NATO w działaniach ekspedycyjnych ogniskuje głównie zaangażowanie w ramach ISAF w Afganistanie oraz interwencja natowskiego lotnictwa w Libii w 2011 r. Dowodzona przez NATO od 2003 r. misja ISAF została zakończona u schyłku roku 2014. Rezultaty tej misji oraz następującej po niej *Resolute Support* były niezadowalające. Siłom NATO nie tylko nie udało się zrealizować celu misji jakim było uwolnienie Afganistanu od ugrupowań terrorystycznych ale także nie zdołały one skutecznie zapobiec im dalszemu rozprzestrzenianiu, które systematycznie rosło szczególnie na terenach zamieszkiwanych przez wyznającą fundamentalne islamskie wartości ludność pasztuńską. Ostatecznie misja w Afganistanie została zakończona wycofaniem się wojsk sojusznicznych. W lutym 2020 r. Stany Zjednoczone podpisały z Talibami porozumienie zakładające wycofanie sił międzynarodowych od maja 2021 r., co ostatecznie zrealizowano na początku września 2021 r.

Drugą, wspomnianą wcześniej misją realizowaną poza terytorium traktatowym było zaangażowanie lotnictwa Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Francji do udziału w misji na terenie Libii na podstawie rezolucji RB ONZ nr 1793 przyjętej 17 marca 2011 r. Interwencja ta doprowadziła do uwikłania sił Sojuszu Północnoatlantyckiego po jednej ze stron wojny domowej w Libii, która skutkowałą obaleniem reżimu oraz zabiciem Muammara Kaddafiego. NATO zaangażowało się w obalenie Kaddafiego oraz nie tyle chroniło ludność cywilną, jak nakazywał mandat misji, ile raczej pomagało rebeliantom w pokonaniu oddziałów przywódcy reżimu rządzącego w Libii. Interwencja Sojuszu w Libii była kolejnym działaniem militarnym państw Zachodu, wpisującym się w nurt implementacji zasad demokracji siłą, co wpłynęło na destabilizację na Bliskim Wschodzie. Stanowiło ponadto jedną z kluczowych przyczyn, które skutkowały powstaniem tzw. państwa islamskiego oraz kryzysem uchodźczo-migracyjnym w Unii Europejskiej. Roman Kuźniar podkreślał, że w czasie interwencji Sojuszu Północnoatlantyckiego zarówno w Libii, jak i w Afganistanie doszło do porzucenia moralności na rzecz łatwej, powtarzanej wielokrotnie retoryki praw człowieka. Argumentował, iż w toku tych operacji Sojusz nabył „nieznośnej lekkości zabijania”, dlatego gruntownego przemyślenia wymaga strategia angażowania się NATO poza jego własnymi granicami (Stolarczyk, 2018, s.20).

Brak pozytywnych rezultatów misji w Afganistanie oraz Libii poddały w wątpliwość sens globalnej roli NATO. Konsekwencje udziału NATO w tych misjach oraz konflikt rosyjsko-ukraiński przesunęły środek ciężkości funkcji Sojuszu do klasycznej percepcji jego zobowiązań, a więc do zapewnienia bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego w myśl treści art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego. Potwierdzeniem tego był wzrost zainteresowania Stanów Zjednoczonych bezpieczeństwem europejskim, a w konsekwencji – ponowne wzmocnienie obecności militarnej na Starym Kontynencie. Warto dodać, iż także pozostali zachodnioeuropejscy członkowie Sojuszu zdecydowali o wzmocnieniu państw granicznych na wschodzie – tzw. wschodniej flanki NATO, co wpłynęło na pewną konsolidację Sojuszu. Potwierdzeniem tego były postanowienia szczytów w Newport oraz w Warszawie, które znacząco wpłynęły na tożsamość Sojuszu w drugiej dekadzie XXI wieku.

Jak wspomniano na początku artykułu, tożsamość kształtowana jest między innymi w następstwie kryzysów. Zdarzeniem takim niewątpliwie jest wojna rosyjsko-ukraińska. Już jej pierwsza faza, w wyniku której Federacja Rosyjska anektowała Krym oraz zdestabilizowała sytuację w Donbasie na początku 2014 r., skutkowała podjęciem przez NATO decyzji dotyczących zwiększenia zaangażowania wojskowego w krajach wschodniej flanki NATO. Początkowo były to doraźne działania krótkoterminowe, takie jak: wzmocnienie obsady misji Baltic Air Policing w państwach bałtyckich (Litwa, Łotwa i Estonia), rozmieszczenie nad Rumunią i Polską samolotów wczesnego ostrzegania AWACS oraz rozpoczęcie tzw. stałej rotacyjnej obecności wojsk w Europie Środkowej i Wschodniej, która zawiera się w zwiększonej ilości i intensywności ćwiczeń wojskowych (Lorenz, 2015). Kolejne znaczące postanowienia dotyczące obecności wojskowej NATO wśród wschodnich członków oraz w zakresie sojuszniczego rozwinięcia sił i środków przyjęto na szczycie Sojuszu w Walii. Przyjęty Plan na Rzecz Gotowości (Readiness Action Plan) zakładał stworzenie Sił Natychmiastowej Odpowiedzi (Very High Readiness Joint Task Force) jako elementu wzmocnienia istniejących Sił Odpowiedzi NATO (NATO Response Force). Przewidziano w nim, że Siły Natychmiastowej Odpowiedzi osiągną wielkość brygady (około 5 tys. żołnierzy) oraz będą gotowe do użycia w ciągu 48 godzin. Jednocześnie postanowiono także o rozmieszczeniu komórek sztabowych w państwach bałtyckich, Polsce, Rumunii i Bułgarii w celu umożliwienia szybkiego rozmieszczenia „Szpicz”. Zadeklarowano również zwiększenie liczebności Sił Odpowiedzi NATO (<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-04-29/sojusznicza-obecnosc-w-panstwach-baltyckich-reasekuracja-czy>, 14.12.2024 r.).

Zorganizowany w dniach 8-9 lipca 2016 r. szczyt NATO w Warszawie potwierdził zaangażowanie militarne Sojuszu w państwach wschodniej flanki NATO oraz utrzymywał zdecydowaną retorykę względem Federacji Rosyjskiej w kontekście jej agresywnych działań w Ukrainie. Komunikat końcowy szczytu formułował szereg szczegółowych zarzutów pod adresem Federacji Rosyjskiej oraz środków obrony swoich członków. W odniesieniu do państw bałtyckich i Polski zdecydowano o rozlokowaniu czterech wielonarodowych grup batalionowych, których liczebność wyniesie po około 1000 żołnierzy każda. Ponadto na bazie polskiego dowództwa dywizji utworzono wielonarodowe dowództwo, którego zadaniem jest dowodzenie wszystkimi batalionowymi grupami bojowymi (<https://warsawinstitute.org/pl/sukces-warszawskiego-szczytu-nato/>, 14.12.2024 r.). Zagadnienie to wprost określa art. 40 Komunikatu ze szczytu NATO: „Zdecydowaliśmy się ustanowić naszą wzmocnioną, wysuniętą obecność w Estonii, na Litwie i Łotwie oraz w Polsce, tak aby jednoznacznie zademonstrować sojuszniczą solidarność, zdecydowanie i zdolność NATO do natychmiastowego reagowania na każdą agresję – wartości będące integralną częścią naszej postawy. Od początku 2017 r. wzmocniona wysunięta obecność przyjmie formę rozmieszczenia wielonarodowych oddziałów wysyłanych przez państwa ramowe i innych zaangażowanych sojuszników na zasadzie dobrowolności, ciągłości i rotacyjności. Będą one zorganizowane w czterech batalionowych grupach bojowych na stałe w tych krajach i działających zgodnie z czytelną strategią wzmocnienia. Doceniamy zaangażowanie Kanady, Niemiec, Zjednoczonego Królestwa i Stanów Zjednoczonych, które podjęły się roli państw ramowych zapewniających silną wielonarodową obecność na Litwie, Łotwie, w Estonii i w Polsce. Zgodziliśmy się także na propozycję Polski, aby wykorzystać istniejące dowództwo dywizji jako bazę dla dowództwa dywizji wielonarodowej, co zostanie szczegółowo uzgodnione przez Radę. Jesteśmy świadomi, że państwa gospodarze będą odgrywały rolę

w zwiększonej wysuniętej obecności. Przyjmujemy dodatkowy wkład innych członków Sojuszu wspierający to istotne przedsięwzięcie i uznajemy poważne zobowiązania sojuszników dotyczące zasobów obronnych” (<https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/komunikat-ze-szczytu-nato-2,14.12.2024> r).

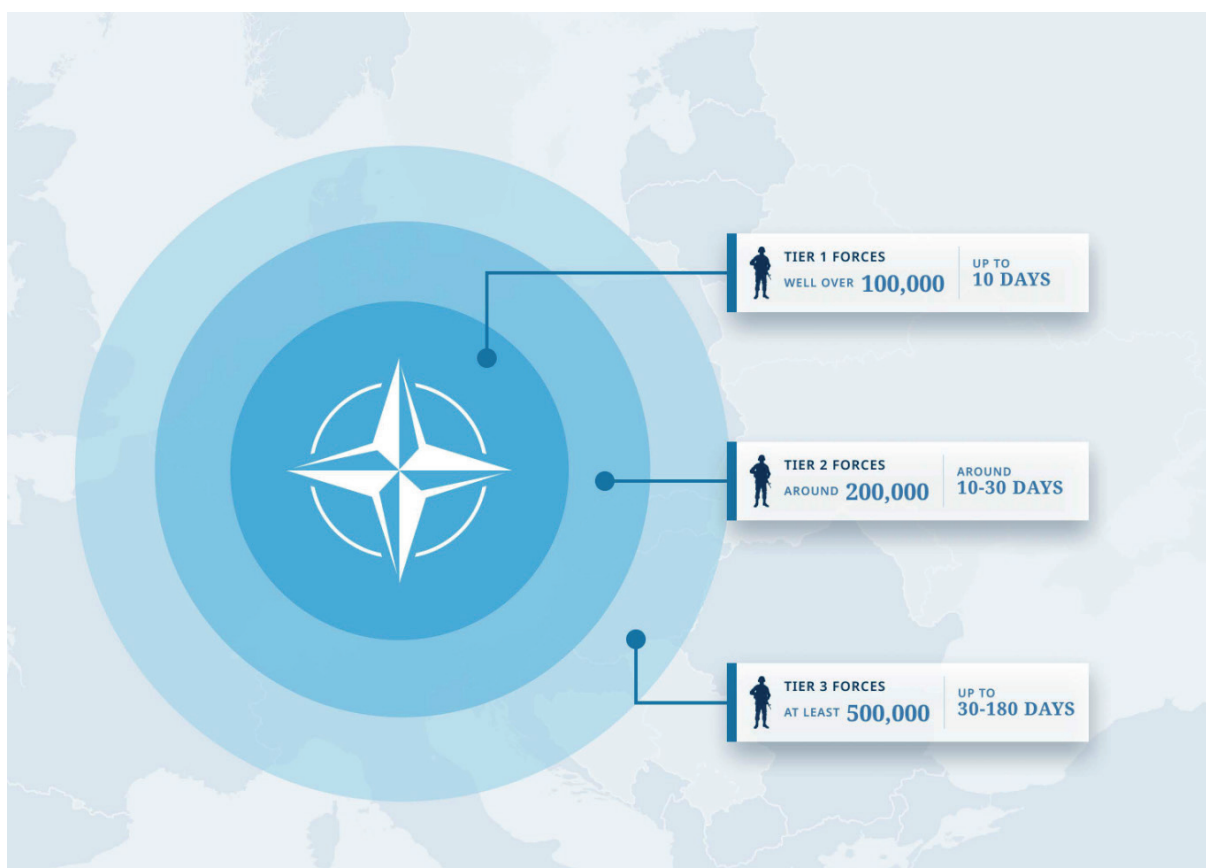
Druga faza wojny rosyjsko-ukraińskiej, rozpoczęta 24 lutego 2022 r. pełnoskalowymi działaniami militarnymi, po raz kolejny wymusiła na Sojuszu adaptację do istniejących warunków bezpieczeństwa.

Praktycznym działaniem wzmacniającym państwa wschodniej flanki było utworzenie czterech dodatkowych grup bojowych na mocy decyzji podjętych 24 marca 2022 r. na szczycie NATO w Brukseli. Sojusznicy zdecydowali, że grupy bojowe zostaną sformowane na Słowacji, Węgrzech, Bułgarii i Rumunii (Motacki, 2024).

Kluczowym w zakresie rozważań nad kształtem Sojuszu był szczyt zorganizowany w dniach 29-30 czerwca 2022 r. w Madrycie, na którym przyjęto czwartą postzimnowojenną koncepcję strategiczną (*NATO 2022 Strategic Concept* <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf> 24.05.2025 r.). W opisie środowiska bezpieczeństwa wskazano między innymi, że na obszarze euroatlantyckim może dość do ataku na jednego z członków NATO. Za źródło największego zagrożenia uznano Rosję, a wzmocnienie przez to państwo potencjału wojskowego oraz militarna integracja z Białorusią będą największym wyzwaniem dla sojuszniczego bezpieczeństwa. Taka perspektywa jest zupełnie odmienna od tej, przedstawionej w koncepcji lizbońskiej z 2010 r., w której wskazywano Federację Rosyjską jako strategicznego partnera. Co istotne z punktu widzenia rozważań nad tradycyjnymi funkcjami sojuszu wojskowego, w nowej koncepcji strategicznej nie wspomina się o akcie stanowiącym NATO-Rosja z 1997 r., który odnosił się do niestacjonowania znaczących sił militarnych na terytoriach państw Europy Środkowej i Wschodniej, przyjmowanych po 1999 r. Z jednej strony pominiecie tego dokumentu można interpretować jako zaniechanie wskazanych w nim ograniczeń, z drugiej natomiast, nie wypowiedziano go oficjalnie, co można odczytywać jako pozostawienie sobie możliwości przez część państw Sojuszu do ułożenia stosunków z Rosją po zakończeniu wojny w Ukrainie. Oprócz zagrożenia agresywną polityką Federacji Rosyjskiej, NATO w oparciu o podejście „360 stopni” dostrzega także zagrożenia artykułowane przez pozostałe państwa Sojuszu, czyli niezmiennie o charakterze asymetrycznym takie jak terroryzm, konflikty w Afryce i na Bliskim Wschodzie, zagrożenia w cyberprzestrzeni, zmiany klimatyczne, erozję systemu rozbrojenia i nieprolifracji. Koncepcja po raz pierwszy wskazuje także na Chiny, których polityka postrzegana jest jako próba dla interesów bezpieczeństwa NATO (https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-07-05/co-po-madrycie-szczyt-nato-a-bezpieczenstwo-wschodniej-flanki#_ftn,14.12.2024 r).

Tak zdefiniowane środowisko bezpieczeństwa wpłynęło na redefinicję głównych celów NATO. Priorytetem stała się obrona i odstraszanie, czyli działania stricte związane z klasycznymi funkcjami Sojuszu. Nie oznaczało to jednak szerokiego zaangażowania militarnego państw Sojuszu w krajach wschodniej flanki. Nie podjęto decyzji o przejściu z *forward presence* do *forward defence*, co było jednoznaczne z tym, że Sojusz nie zwiększy wyrażnie swojego zaangażowania militarnego w swojej wschodniej części. Wypracowano kompromisową formułę, która zakładała połączenie ograniczonego wzmocnienia dotychczasowych natowskich grup bojowych (z poziomu batalionu do poziomu brygady) w państwach Europy Środkowej i Wschodniej z wyznaczeniem sił o podwyższonej gotowości, które w razie konieczności mogą zostać przerzucone do danego kraju, ale kraje wschodniej flanki nie będą stałym punktem ich dyslokacji. Następstwem tych zobowiązań ma być poprawa zdolności do przemieszczania wojsk, rozbudowa infrastruktury, intensyfikacja szkoleń i ćwiczeń, magazynowanie amunicji i sprzętu wojskowego, wzmocnienie struktury dowodzenia i sił NATO, wprowadzenie szybszego procesu decyzyjnego oraz kontynuowanie prac nad planami obronnymi.

Jak wspomniano powyżej, częścią kompromisowej formuły wzmocnienia obrony i odstraszania z perspektywy państw wschodniej flanki NATO, było wyznaczenie sił o podwyższonej gotowości, będącego nowym modelem sił NATO (New NATO Force Model), przedstawionym na poniższej grafice (rycina 1).

Rycina 1. New NATO Force Model

Źródło: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220629-infographic-new-nato-force-model.pdf.

Idea zapoczątkowana na madryckim szczycie, doprecyzowana rok później na szczycie w Wilnie w dniach 11-12 lipca 2023 r. dotyczyła uzyskania sił wojskowych zdolnych do realizacji przyjętych w Wilnie planów obronnych. Plany te dotyczyły trzech teatrów działań – północnego: obejmującego północny Atlantyk i europejską część Arktyki, centralnego: obejmującego region Morza Bałtyckiego i Europę Środkową oraz południowego: obejmującego region Morza Śródziemnego i Morza Czarnego. Zgodnie z założeniami nowy model sił NATO ma liczyć 800 tys. żołnierzy na trzech poziomach gotowości: do 10 dni (ponad 100 tys.), do 30 dni (ok. 200 tys.) i do 180 dni (co najmniej 500 tys.). Siły te mają mieć zdolność do prowadzenia działań w domenie lądowej, morskiej, powietrznej, kosmicznej oraz w cyberprzestrzeni. Podczas szczytu Sojuszu w Waszyngtonie w dniach 9-11 lipca 2024 r. zadeklarowano gotowość około 500 tys. żołnierzy w ramach new NATO Force Model, jednakże nie sprecyzowano, ilu żołnierzy i do jakiego poziomu zaszeregowano (<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-07-12/szczyt-w-waszyngtonie-jubileusz-sojuszu-w-cieniu-wojny>, 14.12.2024 r.).

Podsumowanie

Tożsamość Sojuszu Północnoatlantyckiego kształtowana jest od końca zimnej wojny, z uwagi na zmienny i dynamiczny charakter środowiska międzynarodowego. Oprócz automatycznego procesu dostosowywania się Sojuszu do nowych zagrożeń, należy zwrócić uwagę, iż jego tożsamość kształtowana była głównie przez jego rozszerzenie, a co się z tym wiąże, nasilanie się często sprzecznych interesów bezpieczeństwa jego członków, determinowanych przez takie czynniki jak: stopień i charakter zagrożenia oraz gotowość do ponoszenia wydatków na obronność. Tożsamość NATO była i jest więc swoistą sinusoidą pomiędzy NATO globalnym – prowadzącym misje „out of area” – a NATO

tradycyjnym – uznającym jako fundament art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego i gotowość do wzajemnej obrony przy użyciu środków militarnych. Od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku – w związku z upadkiem ZSRR i utraceniem jasno zdefiniowanego wroga – Sojusz Północnoatlantycki poszukiwał nowej formuły przetrwania i legitymizacji swojej obecności, którymi w dużej mierze okazało się prowadzenie misji poza obszarem północnoatlantyckim, w celu neutralizowania zagrożeń u źródła. Sprzyjały temu ataki terrorystyczne na Stany Zjednoczone i kraje Europy Zachodniej dokonywane w początku XXI wieku. Uchwalane kolejne koncepcje strategiczne ugruntowywały globalizację funkcji Sojuszu, starając się jednocześnie zachować swoje tradycyjne zobowiązania, szczególnie istotne z punktu widzenia nowoprzyjętych państw wschodniej flanki. Nie rozstrzygały one jednak w sposób jednoznaczny, czy Sojusz okaże się skuteczny w momencie próby. Gwarancje bezpieczeństwa były rozmyte, a ich realizacja była utrudniona partykularyzmem jego członków w stosunkach z Federacją Rosyjską. Obecnie, po mizernych rezultatach misji prowadzonych przez NATO poza obszarem północnoatlantyckim oraz w związku z konfliktem rosyjsko-ukraińskim, Sojusz ponownie zwrócił się w kierunku swoich tradycyjnych funkcji, choć w dalszym ciągu państwa wschodniej flanki NATO pozostają bez znaczących sił wojskowych na swoich terytoriach.

Literatura:

1. Falecki, J. (2014). Zapewnienie bezpieczeństwa w świetle koncepcji strategicznych NATO. *Ante Portas. Studia nad bezpieczeństwem*, 1(3), 11-25.
2. *Final Communiqué Ministerial Meeting of the North Atlantic Council Held In Reykjavik on 14 May 2002*. Pobrane z: <https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-059e.htm>. (dostęp: 13.12.2024 r.).
3. Furgacz, P. (2014). NATO po agresji Rosji przeciwko Ukrainie: kierunki reformy sojuszu i perspektywy na przyszłość. *Ante Portas. Studia nad bezpieczeństwem*, 1(3), 113-131.
4. Gotkowska, J. (2015). *Sojusznicza obecność w państwach bałtyckich- reasekuracja czy odstraszenie?*. Pobrane z: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-04-29/sojusznicza-obecnosc-w-panstwach-baltyckich-reasekuracja-czy>. (dostęp: 17.03.2019 r.).
5. Gotkowska, J., Tarociński, J. (2022). *Komentarze OSW. Co po Madrycie? Szczyt NATO a bezpieczeństwo wschodniej flanki*. Pobrane z: https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-07-05/co-po-madrycie-szczyt-nato-a-bezpieczenstwo-wschodniej-flanki#_ftn. (dostęp: 14.12.2024 r.).
6. *ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014)*. Pobrane z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.html. (dostęp: 14.12.2024 r.).
7. Jankowski, D. (2010). *Nowa koncepcja strategiczna NATO: znaczenie dla sojuszu i Polski*. Pobrane z: <https://psz.pl/117-polityka/dominik-jankowski-nowa-koncepcja-strategiczna-nato-znaczenie-dla-sojuszu-i-polski>. (dostęp: 13.12.2024 r.).
8. Kamiński, K. (2017). *Sukces warszawskiego szczytu NATO*. Pobrane z: <https://warsawinstitute.org/pl/sukces-warszawskiego-szczytu-nato/>. (dostęp: 14.12.2024 r.).
9. Kupiecki, R. (2016). *Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych.
10. Kupiecki, R., Mienkiszak, M. (2018). *Stosunki NATO-Federacja Rosyjska w świetle dokumentów*. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.
11. Kurek, S.T., Sułek, M., Olszewski, J. (2009). *Potęga NATO w wymiarze ekonomiczno-obronnym*. Akademia Obrony Narodowej.
12. Libront, K. (2013). Ewolucja tożsamości NATO w XXI wieku. W: R. Czulda, R. Łoś, J. Reginia-Zacharski, (red.), *NATO wobec wyzwań współczesnego świata* (s. 53-64). Instytut Badań nad Stosunkami Międzynarodowymi w Warszawie, Katedra Teorii Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa – Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Łódzkiego.

13. Lorenz, W. (2015). Szpica NATO potrzebuje tarczy na wschodniej flance. *Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych*, 15(1252), 1-2.
14. Madej, M. (2022). Sojusze polityczno-wojskowe: Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), W: Kuźniar, R., Bieńczyk-Missala, A., Grzebyk, P., Kupiecki, R., Madej, M., Pronińska, K., Szeptycki, A., Ślędź, P., Tabor, M., Wojciuk, A. *Bezpieczeństwo międzynarodowe* (s. 239-261). Wydawnictwo Naukowe Scholar.
15. Ministerstwo Obrony Narodowej. (2016). *Komunikat ze szczytu NATO wydany przez szefów państw i rządów uczestniczących w posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w Warszawie w dniach 8 i 9 lipca 2016 r.* Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/komunikat-ze-szczytu-nato-2>. (dostęp: 14.12.2024 r.).
16. Motacki, K. (2024). Znaczenie wzmocnionej Wysuniętej Obecności NATO dla bezpieczeństwa Polski i krajów bałtyckich, *Bezpieczeństwo Narodowe*, 44(1), 91-114. <https://doi.org/10.59800/bn/186621>
17. Mróz-Jagiełło, A. (2016). *NATO w kształtowaniu i kreowaniu środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
18. NATO. (1991). *The Alliance's New Strategic Concept (1991)*. Pobrane z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm. (dostęp: 24.05.2025 r.).
19. NATO. (1999). *The Alliance's Strategic Concept (1999)*. Pobrane z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm. (dostęp: 24.05.2025 r.).
20. NATO. (2010). *Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation*. Pobrane z: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf. (dostęp: 24.05.2025 r.).
21. NATO. (2022). New NATO Force Model. Pobrane z: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220629-infographic-new-nato-force-model.pdf. (dostęp: 24.05.2025 r.).
22. Pszczel, R., Szymański, P. (2024). *Komentarze OSW, Szczyt w Waszyngtonie – jubileusz Sojuszu w cieniu wojny*. Pobrane z: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-07-12/szczyt-w-waszyngtonie-jubileusz-sojuszu-w-cieniu-wojny>. (dostęp: 14.12.2024 r.).
23. Sadowski, S. (2003). NATO od zinej wojny do syndromu antyterrorystycznego, *Świat Idei i Polityki*, 3(13), 155-178.
24. Stolarczyk, M. (2018). Kierunki ewolucji europejskiego systemu międzynarodowego w pierwszej i drugiej dekadzie XXI wieku. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, T. 21. 7-58.
25. *Tożsamość*. Pobrane z: <https://sjp.pwn.pl/sjp/tozsamosc;2530211.html>, (dostęp: 14.12.2024 r.).
26. *Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.*, Dz.U. 2000 r., nr 87 poz. 970 (2020). Pobrane z: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20000870970> (dostęp: 14.12.2024 r.).
27. Wilk, A. (2010). *NATO po szczycie w Lizbonie – konsekwencje dla Europy Środkowej i Wschodniej*. Pobrane z: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2010-11-24/nato-po-szczycie-w-lizbonie-konsekwencje-dla-europy-srodkowej-i>. (dostęp: 13.12.2024 r.).